

Л.І. Власик, Н.М. Фундюр, О.М. Жуковський, І.Ф. Прунчак, Т.І. Грачова

ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТКУ КАФЕДРИ ГІГІЄНИ ТА ЕКОЛОГІЇ

Кафедра гігієни та екології (зав. – доц. Л.І.Власик) Буковинської державної медичної академії

Резюме. Кафедра гігієни та екології БДМА функціонує з моменту заснування навчального закладу (упродовж 58 років). Основним завданням роботи кафедри є підготовка медичних працівників з вищою спеціальною освітою, формування у майбутніх спеціалістів гігієнічного мислення та світогляду. В історичному аспекті висвітлені основні види діяльності колективу кафедри (навчально-методична та наукова робота, спільна робота з органами та установами охорони здоров'я).

Ключові слова: кафедра, гігієна, екологія, студенти.

Здоров'я людини є визначальним критерієм розвитку суспільства, підвищення його демографічного, культурного та соціального потенціалу.

У системі охорони здоров'я гігієна як профілактична наука посідає одне з пріоритетних місць, оскільки її основним завданням є вивчення закономірностей позитивного або негативного впливу чинників навколишнього середовища на здоров'я людини з метою обґрунтування і впровадження в практику діяльності санітарної служби та лікарів медичного профілю відповідних запобіжних та оздоровчих заходів, спрямованих на збереження і зміцнення здоров'я людей різних вікових, професійних і соціальних груп.

Надзвичайно відповідальна місія лікаря під час здійснення профілактичних заходів вимагає формування у студентів лікувального профілю гігієнічного мислення та світогляду.

Кафедра гігієни та екології Буковинської державної медичної академії була заснована 11 липня 1945 р. З моменту заснування і по сьогоднішній день кафедра розташована в навчальному корпусі №1 по вул. О.Кобилянської, 42.

Першим завідувачем кафедри був доктор медичних наук, професор Ф.А.Баштан (1946 – 1960 рр.). Після закінчення санітарно-гігієнічного факультету й аспірантури при Харківському медичному інституті проходив стажування на кафедрі гігієни Берлінського університету, очолював кафедри гігієни Київського та Сталінградського медичних інститутів, відділ Всесоюзного інституту комунальної гігієни (м. Москва). Докторську дисертацію на тему «Роль гигиенических факторов в этиологии зоба на Буковине» Ф.А.Баштан захистив у 1949 році. Упродовж багатьох років він очолював Чернівецьке обласне наукове товариство гігієністів. Автор 80 наукових праць. За роки завідування кафедрою підготував трьох кандидатів медичних наук (Д.І.Головін, О.О.Войцеховський, Л.І.Москалюк).

Під керівництвом професора Ф.А.Баштана колектив кафедри брав участь у комплексних наукових розробках Чернівецького медичного інституту з вивчення гігієнічного значення мікроелементів і, зокрема, питань етіології та профілактики ендемічного зобу на Буковині. Вивчали житлові умови, особливості водопостачання, харчування сільського населення в ендемічних на зоб районах.

Результати наукових досліджень Ф.А.Баштана та співробітників кафедри були використані при обґрунтуванні заходів профілактики зобу в ендемічних районах Чернівецької області.

У 1960 – 1968 роках кафедрою завідував кандидат медичних наук, доцент Д.І.Головін. Кандидатську дисертацію на тему «Роль жилищно-бытовых условий в этиологии зоба Северной Буковины» захистив у 1954 році. Автор 10 наукових праць.

У 1960 – 1970 роках наукові дослідження кафедри стосувалися визначення хімічного складу ґрунтів, води, харчових продуктів регіону, вивчення гігієнічного значення іонізації повітря, впливу деяких хімічних сполук (пестициди, нітрати,

нітрозаміни, селен) на стан здоров'я населення (доценти О.О.Войцеховський та Б.П.Сучков, асистент Л.І.Москалюк).

У 1968 – 1978 роках кафедрю очолював кандидат медичних наук, доцент О.О.Войцеховський. В 1964 році він захистив кандидатську дисертацію на тему «Гигиеническое значение ионизации воздуха». Автор 22 наукових праць.

У 1978 – 1980 роках обов'язки завідувача кафедри виконувала кандидат медичних наук Л.І.Москалюк. У цей період наукова робота співробітників кафедри була спрямована на вивчення гігієнічного значення мікроелементів, вмісту нітритів і нітрозамінів у ґрунті, харчових продуктах та їх впливу на здоров'я. Москалюк Л.І. закінчила лікувальний факультет і аспірантуру при Чернівецькому медичному інституті. Кандидатську дисертацію на тему «Реакция почв и эндемия зоба в Черновицкой области» захистила у 1959 році, автор 64 наукових праць. Працювала асистентом кафедри з 1955 по 2002 рік.

У 1980 – 1999 роках завідувачем кафедри був доктор медичних наук, професор О.М.Савельєв. Після закінчення санітарно-гігієнічного факультету і аспірантури при Харківському медичному інституті очолював відділ гігієни підлітків у Харківському НДІ охорони здоров'я дітей і підлітків, завідував кафедрою загальної гігієни Оренбурзького медичного інституту. У 1975 році захистив докторську дисертацію на тему «Гигиенические основы профилактики близорукости и сколиотической осанки у учащихся-подростков». Автор 139 наукових праць. Під керівництвом О.М.Савельєва виконано 6 кандидатських дисертацій, в тому числі – викладачами кафедри І.Ф.Прунчак та Н.М.Фундюр.

У 1980 – 1990 роках під керівництвом професора О.М.Савельєва розпочато вивчення впливу умов зовнішнього середовища на здоров'я та працездатність дітей і підлітків. Розроблені стандарти фізичного розвитку дітей дошкільного віку (1983, 1999) та школярів (1984). Окремим напрямком НДР було вивчення впливу зорово-напружених робіт на функціональний стан зорового аналізатору дітей і підлітків. Обгрунтовані та впроваджені в практику критерії професійної придатності до оволодіння спеціальностями із значним навантаженням на орган зору – для працівників текстильної (І.Ф.Прунчак) і електронної (Н.М.Фундюр) промисловості, для друкарів, слюсарів, робітників швейної промисловості (доцент О.М.Жуковський, старший викладач М.А.Маліца). На госпдоговірних засадах вивчали токсикологічні властивості нових хімічних речовин.

Наприкінці 90-х років під керівництвом професора О.М.Савельєва та доцента Л.І.Власика вивчався поєднаний вплив особливостей харчування та несприятливих екологічних факторів (малих доз радіації, важких металів) на стан здоров'я та фізичний розвиток дітей (аспірант Т.І.Грачова). За результатами проведених досліджень видано інформаційний лист «Методика оцінки якісного складу харчових раціонів дошкільних дитячих установ з використанням антропометричної методики» та методичні рекомендації «Таблиці для оцінки фізичного розвитку дітей дошкільного віку». Вони зареєстровані Українським центром науково-медичної інформації МОЗ України і включені в об'єднаний Реєстр галузевих нововведень.

З вересня 1999 року кафедрю очолює доктор медичних наук, доцент Л.І.Власик. Після закінчення лікувального факультету та аспірантури при Чернівецькому державному медичному інституті працював асистентом кафедри фармакології, з 1994 – директор НДІ медико-екологічних проблем МОЗ України. Власик Л.І. є автором понад 100 наукових робіт, 2 винаходів, 5 раціоналізаторських пропозицій. Докторську дисертацію на тему «Особенности нефротоксичной дії малих доз промислових отруут у залежності від віку (експериментальне дослідження)» захистив у 2001 році.

У даний час кадровий склад кафедри становить: завідувач – доктор медичних наук, доцент Л.І. Власик, доценти, кандидати медичних наук О.М.Жуковський та Н.М.Фундюр, старший викладач, кандидат медичних наук І.Ф.Прунчак, асистенти Т.І.Грачова (захистила кандидатську дисертацію у червні 2003 року) та В.В.Янчук (завершує виконання кандидатської дисертації), асистент І.С.Друца, викладачі-стажисти О.В.Кушнір, Т.П.Височанська, Н.М.Бурдейна, аспірант Т.І.Кметь, старший лаборант І.Д.Візнюк, препаратори Н.П.Чегорян та Л.В.Джуровець.

Науково-дослідна робота кафедри присвячена вивченню механізмів комбінованої дії нітратів та важких металів на різні вікові групи та обгрунтуванню системи заходів профілактики шкідливої дії цих ксенобіотиків на організм людини у віковому аспекті.

Актуальність досліджень зумовлена незадовільним екологічним станом місцевого водопостачання м. Чернівці та області, а також тим фактом, що в кінці 90-х

років серед дітей грудного віку почастишали випадки водно-нітратної метгемоглобінемії і зареєстровано декілька смертей немовлят. Дослідження показали, що у воді індивідуальних джерел водопостачання міста і області досить часто відмічається перевищення ГДК нітратів.

Враховуючи значне забруднення ґрунту міста сполуками свинцю, асистентом кафедри В.В.Янчуком проводяться експериментальні дослідження комбінованої дії нітратів та сполук свинцю на організм тварин з урахуванням особливостей їх реакції в залежності від віку. Одночасно вивчається можливість застосування настоянки ехінацеї пурпурової з метою профілактики негативного впливу на організм нітратів та сполук свинцю. Результати досліджень будуть використані асистентом В.В.Янчуком при виконанні кандидатської дисертації.

Науковий аспект щодо особливостей комбінованої дії нітратів та сполук важких металів на організм продовжує розробляти аспірант Т.І.Кметь Тематика його дисертаційної роботи стосується особливостей комбінованої дії нітрату натрію та хлориду кадмію на тварин різного віку залежно від швидкості перебігу другої фази детоксикації ксенобіотиків.

Викладачем-стажистом О.В.Кушнір виконуються наукові дослідження *in vivo* та *in vitro* протекторних властивостей похідних оксикоричних кислот при інтоксикаціях важкими металами.

На кафедрі під керівництвом викладачів постійно працює **студентський науковий гурток**. Наукова тематика студентських робіт стосується розробки окремих аспектів НДР кафедри.

Щорічно проводяться олімпіади з загальної гігієни, переможці яких беруть участь у Всеукраїнських студентських олімпіадах, де займають призові місця (Сатиго Ю. – 1997 рік, I місце; Зозуля В. – 1998 рік, I місце; 1999 рік, III місце; Коротун О. – 2002 та 2003 роки, II місце).

Наукові роботи членів студентського наукового гуртка кафедри посідали призові місця на студентських підсумкових конференціях БДМА (Карлаш О., 1993 р., Маліца І., 1999 р.). Гуртківці кафедри брали участь у роботі студентських конференцій медичних ВНЗ України (Маліца І. – Тернопіль, 1998; Київ, Дніпропетровськ, 2000), у науковій конференції «Вікові аспекти чутливості організму до ксенобіотиків» (Наконечна Н., 2002 р.), у Міжнародній науковій конференції «Молодь у вирішенні регіональних та транскордонних проблем екологічної безпеки» (Деліцой С., Теслицький О., Сороцька С., Шмалюк К., 2003 р.). Ряд студентських робіт надруковано у центральних наукових журналах.

Навчальний процес на кафедрі здійснюється відповідно до освітньо-кваліфікаційних характеристик та освітньо-професійних програм підготовки лікарів та провізорів (МОЗ України; Київ, 2000-2003), Наказу Міністерства освіти України №161 від 2.06.1993 р. «Про затвердження «Положення про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах».

Загальна гігієна та екологія людини викладається студентам III, IV, VI курсів медичних факультетів (спеціальності – *лікувальна справа, педіатрія*) відповідно до робочої навчальної програми, складеної на підставі Програми з загальної гігієни та екології людини для студентів медичних факультетів вищих медичних навчальних закладів України III-IV рівня акредитації (Київ, 2000 р.). У 1999-2000 роках викладачі кафедри брали участь в обговоренні нової редакції Програми.

У зв'язку з отриманням академією ліцензій на здійснення освітньої діяльності щодо підготовки фахівців з нових спеціальностей були складені робочі навчальні програми з наступних дисциплін: основи екології (спеціальність – *клінічна фармація*), основи охорони праці та безпека життєдіяльності (спеціальності – *сестринська справа, лабораторна діагностика, фармація*), загальна гігієна та екологія (спеціальність – *сестринська справа*), гігієна з основами екології (спеціальність – *фармація*), загальна гігієна з основами екології (спеціальність – *сестринська справа*), гігієна з основами екології та технікою санітарно-гігієнічних досліджень (спеціальність – *лабораторна діагностика*).

Велика увага приділяється методичному забезпеченню навчального процесу. Викладачами кафедри підготовлені методичні розробки та методичні вказівки до практичних занять з загальної гігієни та екології людини для студентів III, IV, VI курсів медичного факультету (1995, 1996, 1999, 2000 рр.), методичні вказівки для самостійної роботи студентів. Проведена значна робота щодо методичного забезпечення практичних занять студентів факультету бакалаврів та молодших медичних і фармацевтичних фахівців.

Щорічно поповнюється банк даних для ліцензійного іспиту «Крок-2». Створені комплексні кваліфікаційні завдання для контролю знань студентів VI курсу

медичного факультету (спеціальність – *лікувальна справа*) та II курсу факультету бакалаврів та молодших медичних і фармацевтичних фахівців (спеціальність – *лабораторна діагностика*).

У 2002 році співробітниками кафедри підготовлений і виданий друком навчальний посібник «Загальна гігієна» до практичних занять для студентів факультету бакалаврів та молодших медичних і фармацевтичних фахівців вищих медичних навчальних закладів II рівня акредитації.

Практичні заняття на кафедрі проводяться в 5-ти навчальних аудиторіях з робочими місцями для 14 студентів у кожній. Аудиторії обладнані класними дошками, екранами для демонстрації слайдів, навчально-тематичними стендами. На кафедрі створено музей військової гігієни.

Окремі практичні заняття проводяться в лабораторіях НДІ медико-екологічних проблем (директор – доктор медичних наук Л.І.Власик), які обладнані сучасною апаратурою для дослідження повітря, води, радіоактивного забруднення довкілля (атомно-абсорбційний спектрофотометр, газовий хроматограф та ін.). Для опанування практичних навичок з основ поточного санітарного нагляду за діючими об'єктами ряд занять проводяться на базах обласної клінічної лікарні, радіологічних відділень онкологічного диспансеру, загальноосвітніх шкіл та дитячих дошкільних установ. На цих заняттях студенти вчаться використовувати сучасні нормативні документи для оцінки гігієнічних умов, оформляти необхідну документацію з санітарного обстеження об'єктів.

На кафедрі є два комп'ютери, проекційна апаратура (діапроектори «Леті», «Лектор-600», «Свितязь-авто», «Горизонт»), кіноустановка «Україна», прилади для гігієнічних досліджень (термометри, кататермометри, анемометри, психрометри, люксметри, шумоміри, дозиметри, радіометри, хронорефлексометри тощо). Кафедра має близько 600 таблиць, 300 слайдів.

Співробітники кафедри постійно працюють над удосконаленням свого професійного рівня: виконується перспективний план підвищення кваліфікації, завідувач кафедри, доценти та старший викладач є слухачами семінарів з психології, всі викладачі приймають участь у роботі факультету підвищення педагогічної майстерності академії, викладачі-стажисти відвідують заняття школи молодого викладача.

Важливою формою удосконалення педагогічної кваліфікації є відвідування лекцій завідувача кафедри та доцентів, взаємовідвідування практичних занять, проведення навчально-методичних та наукових семінарів для молодих викладачів.

Співробітники кафедри постійно підвищують свій фаховий рівень, працюючи над спеціальною літературою в бібліотеці академії, обласній медичній бібліотеці, у системі Internet.

Літню **виробничу практику** (цикл «санітарно-гігієнічні дисципліни») проходять студенти IV курсу медичного факультету. Практика проводиться на базах обласної, міської та районних СЕС, НДІ медико-екологічних проблем.

Під час виробничої практики студенти закріплюють знання й уміння, одержані при вивченні предмету впродовж навчального року, вивчають структуру і організацію роботи СЕС, знайомляться з основами організації попереджувального та поточного санітарного нагляду за комунальними об'єктами, закладами громадського харчування, лікарняними, шкільними та дитячими дошкільними установами, опановують навички санітарно-просвітницької роботи.

У 2001 році студенти брали участь у виконанні фрагменту НДР кафедри і обстежили джерела місцевого водопостачання селища Стрілецький Кут, провели забір проб води для лабораторного дослідження.

Викладачі кафедри контролюють проходження виробничої та переддипломної практики студентами факультету бакалаврів та молодших медичних і фармацевтичних фахівців (спеціальність – *лабораторна діагностика*). Основною метою практики на посаді лаборанта є формування і закріплення професійних навичок і вмінь майбутнього спеціаліста згідно до кваліфікаційної характеристики, поглиблення і систематизація знань, практичне засвоєння сучасних методів лабораторних досліджень.

Викладачі кафедри взяли участь у розробці методичних вказівок з організації виробничої практики для студентів IV курсу медичного факультету (д.мед.н. Л.І.Власик, асистент В.В.Янчук) та виробничої і переддипломної практики для студентів I – II курсів факультету бакалаврів та молодших медичних і фармацевтичних фахівців (доцент Н.М.Фундюр).

У **науково-практичній діяльності** викладачі кафедри підтримують тісні зв'язки з науковими закладами України та інших держав: НДІ медико-екологічних

проблем МОЗ України, Інститутом екогігієни і токсикології ім. Л.І.Медведя, Національним медичним університетом ім. О.О.Богомольця, Вінницьким національним медичним університетом ім. М.І.Пирогова, Львівським Національним медичним університетом ім. Данила Галицького, Інститутом громадського здоров'я (м. Яси, Румунія).

Співробітники кафедри разом з працівниками НДІ медико-екологічних проблем МОЗ України беруть участь у діяльності Робочої комісії з питань науки, охорони здоров'я регіону «Верхній Прут», проводять дослідження санітарного стану атмосферного повітря м. Чернівці, вивчають несприятливу екологічну ситуацію, яка склалась у результаті забруднення ґрунту та підземних вод в с. Заволока Сторожинецького району.

У жовтні 2002 року працівниками кафедри гігієни та екології БДМА спільно з Інститутом екогігієни і токсикології ім. Л.І.Медведя МОЗ України та НДІ медико-екологічних проблем МОЗ України проведена наукова конференція «Вікові аспекти чутливості організму до ксенобіотиків».

У 2003 році співробітники кафедри були одними з організаторів проведення Другої Міжнародної наукової конференції «Молодь у вирішенні регіональних та транскордонних проблем екологічної безпеки».

Щорічно співробітники кафедри беруть участь у науково-практичних конференціях професорсько-викладацького складу БДМА. У 2001 році д.мед.н. Л.І.Власик виступив з доповіддю на 9-му Міжнародному конгресі токсикологів (м.Брізбен, Австралія), брав участь в Україно-Американському семінарі з питань біоетики та у роботі 1-го з'їзду токсикологів України. Доповідь Л.І.Власика та В.В.Янчука представлена на Всеукраїнській конференції з клінічної токсикології.

Співробітники кафедри надають організаційно-методичну та науково-практичну допомогу закладам охорони здоров'я: виступають з науковими доповідями щодо актуальних гігієнічних проблем на засіданнях обласного товариства гігієністів та санітарних лікарів, проводять консультації для медпрацівників міста і області.

Доктор медичних наук Л.І.Власик є членом Проблемної комісії МОЗ та АМН України з екогігієни і токсикології, членом атестаційної комісії обласної СЕС.

Наближаючись до славного ювілею – 60-річчя з дня заснування БДМА – колектив кафедри гігієни та екології вітає адміністрацію, професорсько-викладацький склад академії і висловлює побажання міцного здоров'я, благополуччя, творчих успіхів у підготовці висококваліфікованих медичних кадрів.

THE HISTORY OF THE FORMATION AND DEVELOPMENT OF THE DEPARTMENT OF HYGIENE AND ECOLOGY

L.I. Vlasyk, N.M. Fundiur, O.M. Zhukovskyi, I.F. Prunchak, T.I. Grachova

Abstract. The Department of Hygiene and Ecology of BSMA has been functioning since the time of the foundation of the educational institution (during 58 years). The main object of its activity is the training of medical specialists with higher specialized education, moulding hygienic thinking and outlook in future professionals. The chief kinds of the activity of the Department's staff (educational-methodical and research work, joint work with establishments of health protection) are described in a historical aspect.

Key words: department, hygiene, ecology, students.

Bukovinian State Medical Academy (Chernivtsi)
Buk. Med. Herald. – 2003. – Vol. 7, №3. – P.187–191.

Надійшла до редакції 27.06.2003 року